

Természetvédelem.

— Egy turista elmélkedései
Kaán Károly könyvének olvasása közben. —

Írta: Dr. Schermann Szilárd.

A városi ember, ha a szürke háztenger fojtogató öleléséből pár órára kiszabadul erdő-mező zöldjébe: valami nagy felszabadulásfélét érez. Minél ritkábban szabadul ki, annál erősebb ez az érzés. Lelki felemelkedés, testi felüdülés forrása számára az az idő, amit a természet ölen eltölt.

A városi emberek igen tekintélyes százalékát ezirányban nagyon könnyen és olcsón lehet kielégíteni: elegendő neki kis gyepfolt, hol letelepedhetik, egy-két fa, mely árnyékot ad, egy-két madár, mely hangjával felvidítja, pár szál virág, melyet bokrétába köthet. „Természet” számára minden, mi felejteti vele a poros utcát, annak örökös, nyugtalan, bántó zaját. S ilyenkor könnyen azt hiszi, hogy minden, amit lát, őt szolgálja: a virág neki virít, gyümölcs reá mosolyog s a jótékony csönd arravaló, hogy saját hangja annál jobban érvényesülhessen . . .

Ez az embertípus persze sok tekintetben értelmetlenül áll a természettel szemben. Nem tud értékelni, illetve nem tudja meglátni azokat az értékbeli különbségeket, amikre közvetlen szemlélet útján nem, hanem csak a természet jelenségeibe való elmélyedés, ismeretszerzés útján jövünk rá — és nem tudja, hogy milyen is legyen az ő: a kultúr-ember viszonya a természettel szemben. Ez vezet azokra a szélsőségekre, amelyeket joggal kifogásolnak azok, akik a természet megismerése s a benne való élet terén a kezdetnek e nehézségein már túljutottak.

Mert mihielyt a kultúrember elindul a természet megismerésének útjára, hamar rájön arra, hogy túl az első jótékony benyomáson, melyet a szabad természet minden érző emberre gyakorol, bizony itt sincs minden rendjén. Problémákra fog találni, melyeknek keresni fogja a megoldását, bajokra, miket meg szeretne szüntetni, akadályokra, miket el szeretne hárítani.

A természetvizsgáló számára például a szabad természet jelenti kutatásainak alfaját és omegáját. Onnan meríti anyagát a részletkutatások számára s eredményeit is a természet harmónikus életének szintézisébe foglalja. E munkája folyamán hamar meglátja az emberi kultúra zavaró beavatkozását a természet rendjébe — meglátja azt a „kultúrsivatagot”, mely a lakott helyeket mindenütt környezi. Észreveszi egyes növény-és állatfajok folytonos ritkulását, lassú pusztulását, akár az emberi kultúrának a természetes viszonyokat megzavaró hatása folyamánként, akár mert az illető fajok amúgy is túl vannak fejlődésük fénykorán s a lassú kihalás lejtőjére jutottak. Szeretné ezt a folyamatot a lehetőségekhez képest feltartóztatni és szeretné az őstermeszet néhány megmaradt zavartalan, értékes, gazdag darabját érintetlen állapotban megtartani s biztosítani a jövő nemzedék számára. Felébred benne a természetvédelem gondolata.

A zoológus az állatvilág ritkaságait: ritka emlősöket, madarakat, rovarokat egyrészt lelövési, irtási, gyűjtési tilalommal, fészkelő-, búvóhelyeik védelmezésével, másrészt életfeltételeik biztosításával védelmezné.

A botanikus ritka növényeinek termőhelyét minden gazdasági hasznosítás (legeltetés, kaszálás, gazdasági növénytermesztés) alól kivonná. A gazdag, vagy jellemző flórájú helyeket eredeti pompájukban őrizné meg s ott még a virágszedést is megtiltaná.

Az erdősz minden módon igyekeznék megakadályozni öreg, hatalmas fák kivágását. Olyan erdőgazdálkodást kíván, amely az erdők, a táj képét nem rontja.

A geológus azokért a képződményekért lelkesedik, amelyek a föld arculatát formáló erők munkáját a legtanulságosabban szemléltetik, avagy a föld történetének legfontosabb okmányait őrzik. Ellensége az ilyen sziklák lehordásának, kövületes kőzetek ipari felhasználásának.

A barlangkutatónak minden barlangodú kedves, mert mindegyiknek lehet valamilyen érdekessége, egyéni jellege. Sok barlang a tudományak: őslénytannak vagy az ember őstörténetének valóságos kincsesbányája (Csákvári barlang, Szeleta-barlang), sok más pedig méretei, látványos volta miatt elsőrangú idegenforgalmi objektum (Baradla).

Dr. Bing György felv.

A barlangkutató, barlangjáró turista ellensége a barlangok bármilyen károsításának, mesterséges átalakításának, akármiféle célból történjék az.

Legutoljára hagytam a *turistát*, mint aki talán a legtágabban és legigazabban értelmezi a természetvédelmet. Ő az, aki a természetben mindenkifelett a *szépet* keresi s akinek a szépségek legnagyobb tobzódása nem sok — s legszerényebb megnyilvánulása sem kevés. Ő az, aki megcsodálja a százados faóriást, de szeretettel nézi a legkisebb, legigénytelenebb virágot is; egetverő hegyek országában is a legmagasabbra vágyik, de otthon van szelid dombjainkon, füzpartos, álmos vízeinken is. Azonkívül ő a természetvédelem gondolatának *legjobb társadalmi terjesztője* is. Ő az, aki azokat a tömegeket, kikre bevezetőleg céloztam, lassanként a nevelés, fegyelmezés korlátai közé szorítva, elindítja a természetszemlélet tisztultabb irányai felé: *turistákká teszi*. Sajátságos, hogy éppen ez a nevelőmunka, mely pedig a turistamozgalom legnagyobb értékei közé tartozik, okozta a turistaság iránt helyell-közzel még megnyilatkozó megnemértést, ellenszenvet, a turistaság rovására írván azokat a jelenségeket, amelyek pedig azoknak a tömegeknek tulajdonítandók, kiknek nevelését éppen a turisták kezdték meg s csak ők is végezhetik el! De ami a turistáknak a természettel való viszonyában különösen fontos: ők érzetik nálunk a legerősebben azt a gondolatot, hogy a természetvédelem is végeredményben az *ember érdekében* kelt életre, mert hiszen csak akkor érték valami, ha azt a társadalomban *tudatosá* is tesszük; nem elég tehát valamit *megvédeni*, de azt *közkinccsé* is kell tenni, hogy valóban *nemzeti* értéké válhasson. Ezért van az, hogy a turista a természetvédelem ügyét nem tudja elképzelni a *turistázkodás szabadságának* intézményes biztosítása nélkül. Mert ma bizony az a helyzet, hogy a hazai föld sok szép hegyét, erdejét a tulajdonos, a bérlő, a vadász, az erdész a maga érdekeire hivatkozva és azokat a turistáktól (helyesebben a városi tömegektől) féltve, elzárja a turista-forgalom elől. Ilyenkor a turisták joggal kérdezhetik a természetvédelem híveitől: *minek védjük hát a hazai föld értékeit, ha azokat csak a kiválasztottak élvezhetik, a tömegek ellenben zárt kapukra találnak?*

Látnivaló, hogy a társadalomnak a természettel valamiféle kapcsolatba jutó valamennyi rétege idővel rájön arra, hogy a természetet valamilyen formában védelmeznie kell az emberi kultúra térfoglalásával szemben, de ezt a védelmet minden réteg a saját szempontjai szerint értelmezi és sürgeti. Ez az oka annak, hogy a *természetvédelem* néven megindult s külföldön már nagy multra tekintő mozgalom feladatkörét és eszközeit is annyiféleképpen értelmezték s csak kiszélesedve, egymással találkozáva egyesültek általános természetvédelmi mozgalommá.

Kaán Károlynak elvitathatatlan érdeme, hogy először próbálta meg szélesebb alapon a *magyar természetvédelmi törekvések teljes skálájának összefogását*, egységes bázisának megteremtését. Első ilyenirányú munkája már 1909-ben jelent meg (*A természeti emlékek fenntartása*), melyet 1914-ben követett a második (*A természetvédelem és a természeti emlékek fenntartásának kérdéséhez*); többi kiindulópontja lett volna a magyar természetvédelem általános, mindenre kiterjedő szervezkedésének; ezt a biztatóan indult mozgalmat azonban a világháború eltemette.

Most megjelent könyve (*Természetvédelem és a természeti emlékek*. A Magyar Tudományos Akadémia Vitéz József-díjával jutalmazott munka. Bpest, 1931.) természetesen már csak esonkahazai viszonylatban foglalkozik a kérdéssel, de azt minden oldalról megvilágítja s ekként összefoglaló, sőt nem egy tekintetben (fák, madarak, barlangok) a részletekben is már eléggé teljes képét adja ennek a mozgalomnak a magyar közönség ama rétegei számára, mely erről eddig bizony alig tudott többet a semminél, míg a külföld nem egy államban hatalmas, bőséges anyagi eszközökkel rendelkező társadalmi egyesületek versenyeznek egymással ennek szolgálatában.

A magyar természetvédelmi mozgalom *múltjáról* szólva, szerző a természetvédelem csiráit *Csokonai Vitéz Mihály* egy 1790-ben írt dialógusában, majd *Széchenyinek* az öreg fák érdekében írott elmélkedésében látja, gyakorlati jelentőségű első lépésnek pedig az 1879-iki erdőtvörnynek a véderdőkről szóló rendelkezését tekinti. Az igazság érdekében azonban le kell szögezmem, hogy a *mai értelemben vett természetvédelmi mozgalom megindítójának* (a fent idézett elmélkedések nem tekinthetők annak) az 1873-ban a Szepességen alakult *Magyarországi Kárpát Egyesületet* kell tekintenünk, még akkor is, ha ezirányú tevékenysége akkor szélesebb körökben nem is vált ismeretessé. A MKE már fennállása első éveiben, 1876-tól kezdve lépéseket tett pl. a Magas Tátrában, a Felkai völgy „Virágos-kert”-je *havasi flórájának* védelmére; igyekezett továbbá a *havasi gyopár*, a *cirbolyafenyő* és a *zergék* kipusztulásának gátat vetni, a tátrai erdők kihalás-lását pedig még az erdőtvörny életbelépése előtt korlátozni. Az Aggteleki cseppkőbarlangot 1881 óta kezeli és védelmezi. (Lásd a MKE megfelelő évkönyveit, valamint *Poszewitz*, a MKE története c. 1894-ben, ill. 1898-ban megjelent munkájának „Állat- és növényvédelem” fejezetét.)

SZINAVÖLGYI TÁJRÉSZLET.

A MAGYAR FILMIRODA FELV.

Kaán Károly: „Természetvédelem és a természeti emlékek“ c. művéből.

A könyvet szerzője úttörőnek mondja — és méltán; nem adatainak újszerűsége miatt, de, mint említettük, ez adatok egy cél szolgálatába egymás mellé való állítása, a magyar föld kincseinek, gazdagságának, szépségének lehetőleg mindenoldalú, bárha nem is teljes felsorakoztatása miatt.

Mit is kell hát védenünk? Kaán könyve e kérdésre a legtágabb értelemben felel: nemcsak ritka, pusztuló állatok és növények, nemcsak tudományosan értékes földfelszíni, vagy földalatti alakulatok: sziklák, barlangok, de a hazai föld minden jellegzetessége, minden darabkája védelmünkre méltó. Még az Alföld erdősítésének, városok parkosításának, utak fásításának s a természet kímélésére való nevelésnek kérdéseit is ideveszi. Ebben az értelemben tehát a természetvédelem az ember hatalmas, a természettel alkotott front teljes szélességére kiterjedő ellenoffenzívája az emberi kultúra természetrombolása ellen.

Nincs módunkban kiterjeszkedni e kérdés minden részletére, de a legfőbb értékeket — ha csak pusztán felsorolásuk útján is — mégis be szeretnénk mutatni s ezeket az áttekinthetőség és könnyebb tájékozódás kedvéért, a könyv beosztásától eltérőleg, az alábbi módon csoportosítottjuk:

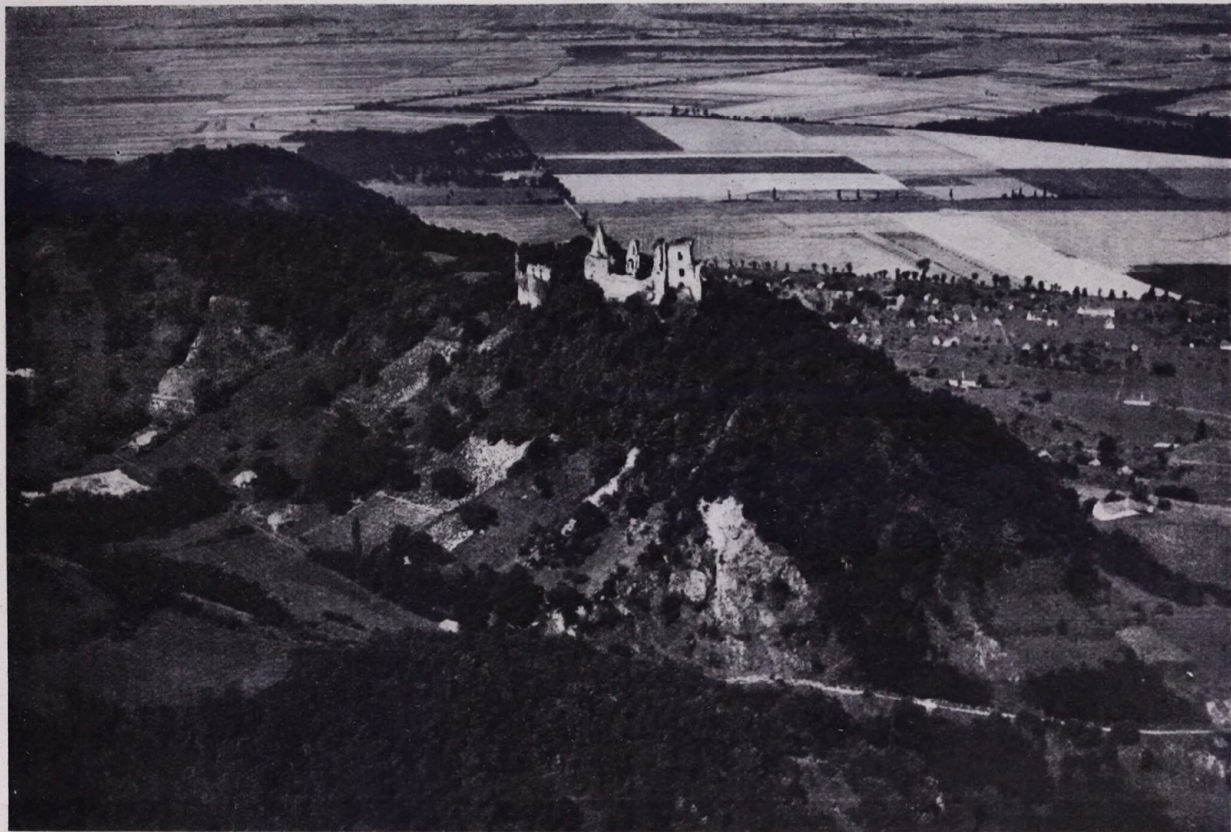
I. *Területek védelme.* Meg kell akadályoznunk egyes tájak képének kőbányák nyitása (*Badacsony!*), erdők letarolása stb. által való elcsúfítását. Meg kell őriznünk továbbá érintetlen, ősi műveltukban a magyar föld egy-egy jellegzetes darabját: egy-egy szikva, homokos, lápos területet jellemző növényzetükkel, szintűgye a különféle erdőtüpusok egy-egy szép darabját. Örök időkre szóló természeti emlékeké kell végül avatni azokat a területeket, amelyek tudományos szempontból elsőrangú érdekességűek.

Ezek Kaán Károly felsorolásában a következők volnának: a *kiskunsági ősturjánok* (ingoványok) maradványai, mint az ősi mocsári növény- és állatvilág hírmondói; a *nyírbátori Bátorliget*, mint a jégkorszak lápi flórájának ittfelejtett darabja; a *Kisbalaton*, mint a nagykőcsag alighanem egyetlen hazai fészkelőhelye; a *tiszakisfaludi sziget*, mint az Alföld jellemző apró madarainak fészkelőhelye; a somogyemei *Baláta-tó*, mint ritka mocsári növények (*Aldrovanda, Caldesia*) egyetlen hazai tenyészőhelye; a *tihanyi félsziget*, mint a pliocénkori geizirkúpok, valamint sok más geológiai, botanikai és történeti érdekesség valóságos múzeuma; a *Szentgyörgyhegy* és a *Badacsony*, mint bazalt-hegyeink legszebb példái; végül az *ipolytarnóci kővült fa* és a miocénkori, unikum-számba menő *lábnyomos homokkő* lelőhelye.

Védett területekül ajánlja továbbá Kaán Dr. Degen Árpád régebbi javaslatai nyomán a főváros dunajobbparti környékének (*Budai hegyek, Pilis, Dunazug-hegység*) *érdekesebb növényzetű* területeit. Voltaképpen csak egyes ritkább fajok kíméléséről volna szó, de ez csak úgy érhető el, ha termőhelyük és közvetlen környezetük gazdasági hasznosítását korlátozzuk, vagy megszüntetjük. Ilyenek a *Csiki hegyek*; a *Gagyszénás* és az *Egyeskő* (a turisták Ördögtonya) környéke (*Linum dolomiticum, Myosotis suaveolens, Aquilegia, Alyssum conglobatum* stb.); a pomázi *Kőhegy* (*Campanula macrostachya*), *Ranunculus polyphyllus, Arenaria graminifolia*, stb.); a pomázvidéki *Tótal* (tőzegláz); a szentendrei *Pismányhegy* keleti lejtője (*Rosa sancti Andreae*); a *Pilis* csúsa (*Ferula Sadleriana*) és a *pilisi Vaskapú* környéke (*Cyclamen, Pirola secunda*, stb). Ezeket kívül a gazdag, érdekes, vagy jellemző növényzetű helyeknek még hosszú sorát közli Kaán a botanikusok nyomán az ország minden részéből s ezt a sort még tovább is lehetne nyújtani, ha remény volna rá, hogy mindvalamennyi a kultúra térfoglalása ellenében csakugyan meg is volna védhető. Valószínűbb azonban, hogy az itt felsoroltak nagyrészt a természetvédelem következő kategóriájába kell majd sorolnunk: a védelem alá helyezendő fajok jegyzékébe.

Sokkal rövidebb a *faunisztikai* szempontból kívánatos rezervációk jegyzéke (a már említett madártanyákon kívül csak a Csiki hegyeket említi, mint az *Ablepharus* és *Zamenis caspius* tanyáját, jelölve annak, hogy zoológiai téren sokkal kevesebb előmunkát állott a szerző rendelkezésére); az egyetlen *geológiai* rezervációinak ajánlott hely pedig (*Somoskő vára bazaltoszlopai*) sajnos kőhajtásnyira a mai határon túl fekszik.

II. *Fajok védelme.* Természetesen nem mindenütt lehetséges egyes ritka fajok érdekében azok tenyésző területéről minden emberi, gazdasági tevékenységet kizárni; másrészt pedig az állatok (főleg madarak) mozgékonyasága miatt sok esetben nem is lehetséges azok védelméről bizonyos terület kijelölésével gondoskodni. Ilyenkor arra törekszünk, hogy a szóbanforgó fajokat lelőési tilalom és menedékhelyek, főleg fészkelő-néyek, valamint életfeltételeik biztosítása útján védelmezzük. Utóbbi különösen lényeges, mert hiába mondjuk ki pl. a gémekekre nézve a lelőési tilalmat: azok elvándorolnak, vagy kipusztulnak, ha lecsapoljuk a mocsarat, mely nekik megélhetési lehetőségeket biztosított. A védelmi intézkedéseknek tehát a *körülményekhez és az állatok életmódjához kell alkalmazkodniok*. S ezek nagyon sokfélék! A *madárfajok* hosszú sora érdemel és élvez védelmet részben ritka, részben hasznos voltak miatt; az *emlős állatok* közül

A SOMLÓI VÁRROM.

A M. KIR. ÁLLAMI TÉRKÉPÉSZET LÉGI FELVÉTELE.

Kaán Károly : „Természetvédelem és a természeti emlékek“ c. művéből.

SZÉTSZÓRT PAPIRHULLADÉK BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ERDEJÉBEN.

AMBRUS LAJOS FELV.

Kaán Károly: „Természetvédelem és a természeti emlékek“ c. művéből.

eddig csupán a rovarevő apró emlősök (denevérek, vakond, cickányok, sün) részesültek védelemben; többeket a vadászati törvény időleges tilalma véd (nem éppen ideális módon); *egyébb állatokról* pedig csak elvétve van szó, ami az ezirányú intézkedések kiterjesztését teszi kívánatossá.

Ugyane kategóriába tartoznak azok a *növényfajok*, amelyek lelőhelyeit a növények szórányos előfordulása, vagy gazdasági okok miatt nem lehet szigorúan védett helyé ("természeti emlékké") avatni. Ezeknek bárhol, akár gyökerestül, akár szálanként való szedését kell megtiltani. Ilyenekül említi szerző a *Cyclamen*, *Sternbergia*, *Vicia picta*, *Ranunculus polyphyllus*, *Gagea bohemica*, *Hemerocallis*, *Echinops ruthenicus* fajokat. Természetesen a közvetlen szedési tilalmon kívül sok esetben termőhelyükön a gazdasági tevékenység részleges korlátozásaira is szükség volna; az ilyen helyeket nevezi *Kaán* „természetvédelmi helyek”-nek. Valószínű, hogy a fentebb, az első csoportban felsorolt területek nagyrésze csak ilyeneknek lesz minősíthető, mert a gazdasági viszonyítás alól való teljes kivonásuk oly nagy anyagi terhet jelentene, hogy azt a mai viszonyok között vállalni bajosan lehet.

III. Objektumok (egy-egy fapéldányok és egyéb természeti alakulatok) védelme. Szükséges végül egyes konkrét objektumok (szintén „természeti emlékek”) védelem alá helyezése. *Fák* esetében pl. nem az egész fajt védelmezzük, hanem csak egyes példányokat, melyek koruk, méreteik, vagy a hozzájuk fűződő való, vagy képzelt történelmi események révén azt megérdemlik. *Kaán* a vérbeli erdész szerető gondosságával az ilyen fák hosszú sorát mutatja be, melyek adatainak megszerzésére neki, mint a magyar erdészek vezérének, bő alkalmat nyílt. Ez a munka legértékesebb része. Pompásabbnál-pompásabb példányok vonulnak fel **Ambrus Lajos** kitűnő képein: kezdve a több mint 9 méter kerületű *Közeg-királyvölgyi* fejedelmi gesztenyefán, a gesztenyék, tölgyek, szilfák, hársfák, bükkfák, nyírfák, török mogyorók, platánok, fenyők százados veteránjai váltják ki a kornak és nagyságnak kijáró hódotlatot.

Egyéb természeti alakulatok közül legteljesebb a *barlangok* felsorolása, ami szintén az előmunkálatok alaposágára, (nagy részt **Dr. Kadić Ottokár**, ill. a Magyar Barlangkutató Társulat közreműködésére) vall. A *Bükkhegységből* tizenegy, a *Mátrából* egy (ágasvári barlang), a *Budai és Pilis-hegységből* hat-hat, a *Gerecse-hegységből* három barlangot ismert; a *Cserhátból* a Nagyszál barlangját, a *Vértesből* a csákvári, a *Balaton-vidékről* a tapolcai Tavasz-barlangot és a balatonfüredi Lőczy-barlangot, a *Mecsek*ből pedig az *abaligeti* barlangot említi és írja le. Utóljára ismerteti barlangjaink legnevezetesebbikét, a mai Magyarország természeti kincsének egyik legértékesebb gyönyegét: az *aggteleki Baradlát*. (A 291. oldalon említett aggteleki képsorozathoz kiegészítésképpen megjegyzem, hogy a legnagyobb és talán legszebb, 23 darabból álló levelezőlap-sorozatot a Magyarországi Kárpát Egyesület megbízásából Dörner Károly és Meyer Tibor készítették.)

Egyéb természeti alakulatokból (sziklaformák, vízesések, stb.) csak mutatványképpen sorol fel néhányat (a Recsik melletti „Nagykő” vulkáni kúrtöltét, a *regéci várhegy gejzírkúpját*, a *Szucoró* közelében élén álló *kőcockát*, a piliscsabai *Gombát* és a *Csabai tornyot*), úgyhogy ezirányban még bő alkalom nyílik a magyar föld érdekességeinek további összegyűjtésére és leírására. Főleg a *turistatársadalom* az, mely a természet értékeinek e kategóriájából bő anyagot szolgáltat, különösen azóta, hogy a turista-emlékeknek fényképen való rögzítése és megőrzése majdnem általános divattá lett — s egyúttal a *védelem gyakorlati megvalósítása* terén is hathatósan közreműködhetik.

Kiterjeszti figyelmét szerző a műemlékek, várak, romok természetvédelmi környezetére is. Nincs lehangoltság látvány, mint mikor nagymúltú romok kopár legelőik, szegényes viskók, vagy kiabáló reklámok fölött búsulnak. Szerző ezek környezetéből rezervációk kiállítását s ha szükséges, azok megfelelő befásítását, parkosítását kívánja, mint ahogyan az államkincstár megtette a *díósgyőri várnál*, a *szentléleki zárdaromok* és a mocsolyás-telepi „*Leányvár*” környékén, vagy ahogyan megtették magánosok *Gesztes* és *Vitány*-várai körül.

Természeti emlékeink *jövőjét* tekintve, talán legfontosabb része a környéknek a természetvédelem kérdéseinek *törvényes rendezésére* vonatkozó külföldi példák bemutatása s főleg a *hazai természetvédelem intézményes megszervezésének* részletes tervezete. E tervezet jellemvonása, hogy a munka javát *hivatalos szervekre*, főleg az állami erdészet kiterjedt apparátusára kívánja bízni s a *társadalmi munkát* a megadott hivatalos keretek közé kívánja beilleszteni. Egész sor javaslatot tesz azonban a *társadalom érdeklődésének felkeltésére* s a társadalmi munka intenzívebb értékesítésére is. E tekintetben újból utalok arra, hogy a természetvédelem hatalmas segítőerőt nyerhet a *turisták évről-évre erősödő és súlyban is egyre szaporodó táborában*, ha viszont a természetvédelem nem feledkezik meg a magyar turistatársadalom legégetőbb problémájának, a turistáskodás szabadságának, a *tilos területek felszabadításának* kérdéséről. Ez a kérdés ugyanis, mint már

fentebb említettem, a legszorosabb összefüggésben van egyrészt a természeti emlékeknek, a magyar föld szépségeinek a *köztudatba* való meggyökereztetésével, tehát az egész mozgalom *végcéljával*, másrészt pedig a *hazai vándorforgalom fejlesztésének elsőrangú* közgazdasági problémájával. A kérdés felkarolását az a körülmény is ajánlja, hogy míg a nagyközönségnek természeti értékeink iránti érdeklődése még csak nyomokban jelentkezik, addig a magyar turisztársadalomnak a magyar föld minden szépsége megismerésére irányuló vágya már régóta él s magasan lobog a tilos területek *szögesdróttal lezárt* küszöbén. Az a természetvédelem, amely a társadalmi munka eleven erejére akar támaszkodni s amely a maga számára a közvélemény erkölcsi nyomatékát igényli: nem találhat megértőbb közönséget s törekvéseinek megvalósításában lelkesebb katonákat, mint a *figyelmezett** turisták hatalmas táborát. Olyan ezek állhatnak e gondolat szolgálatába, kiknek nincs más vágyuk, mint hogy zavartalanul gyönyörködhessenek a természet kicsiny s nagy alkotásaiban egyaránt s saját szemükkel láthassák, legsajátabb élményeikkel lelkükbe zárhassák azt a földet, melyen „annyszor apáik vére folyt s melyhez minden szent nevet egy ezredév csatolt.”

Ha a magyar természetvédelem megoldja ezt a kérdést is: teljessé teszi munkáját, mert a magyar föld értékeinek védelmére — túl minden büntető paragrafuson, rendőri és esendőri asszisztencián — a *közvéleményt* fogja maga mellett találni.

Goethe, mint hegmászó.

Johann Wolfgang Goethe halálának (1832. III. 22.) centenáriuma alkalmából nemcsak szűkebb hazájában és a németek által lakott területeken ülik meg a századik szomorú évfordulót, de az összes művelt nemzetek irodalmi körei is sorra áldoznak a világirodalom e vezéralakjának.

Mi turisták ezúttal a legnagyobb német költőnek csupán hegyet járó turista és alpin kapcsolatairól emlékezünk meg a legrövidebben.

Goethe, Rousseau szeltemben elterjedt, az emberek figyelmét a természet szépségeire felhívó híres regényének, a „Julie ou la Nouvelle Héloïse”-nak megjelenése idején még csak 12 éves volt, azonban serdülő korában a regény olvasása oly hatással volt rá, hogy maga is odakívánczolt, hol az örök hóból táplálkozó hegyi patakok vize fehér tajtékkal rohan le a meredek sziklák között. A svájci utazások is Goethe fiatal éveiben lettek divatosak s 26 éves volt Goethe is, midőn először jutott svájci földre (1775). Zürichből kiindulva az 1791 m-es Rigit, Andermattot, a Gotthardhágót (2111 m) és a Vierwaldstätti tavat járta meg társaival. Két évvel később az 1112 m-es Brocken-t, a Harzhegység legmagasabb ormát, decemberi kemény télben mászta meg.

1779. év őszén másodszor utazott le Svájcba, ezúttal a fiatal weimari herceget kísérte tanulmányútján. Négy havi ott tartózkodásuk alatt Bernből a Lauterbrunnen völgyét keresték fel s a Tschingel-gleecer volt az első jégár, melyre Goethe rálépett. Utána Grindelwaldba mentek, honnan a Grosse Scheideggen (1961 m) át jutottak le a Haslitalba. Azután a Jurahegység került sorra, melynek La Dôle nevű 1680 m magas csúcsáról az akkor még megmászatlan Montblancig láttak el, melynek lábáig már a szokatlan novemberi időben zárandokoltak. Sallaneh—Chamonix—Montanvert voltak a Montblanc hegység állomásai, majd Prieuréből a 2202 m-es Col de Balme-on Wallisba tértek vissza. Pihenés helyett a szokatlan évszakban tovább utazva a Furkahágón (2433 m) keresztül — melynek mély havában vezetők néha övig süllyedtek a friss hóba — másodszor kereste fel a Gotthard-hágót. 1783-ban Goethenek csak egy harzhegységi túrájáról tudunk, midőn újból a Brocken ormára kapaszkodott fel.

1797-ben járt a nagy költő harmadszor és utoljára Svájcban. A Vierwaldstätti tó partjáról kiindulva, immár harmadszor ment fel a Gotthard-hágóra. Előtte és utána Goethe egyéb országokban, más vidékeken is járt, kimondott hegyi túrái azonban csak a fentiek voltak. Utazásairól, hegyi túráiról a helyszínén rövid naplőfeljegyzéseket eszközölt, egyes hazaküldött leveleiben, vagy később odahaza bővebben is megemlékezett róluk. Hegyvidéki vándorlásainak, alpin és turista élményeinek hatása különben sokhelyt mutatkozik örökbecsű műveiben is.

H. K. L.

*) A *figyelmezett* szót külön kell hangsúlyoznom, mert a figyelmeztetlen elemek viszont alkalmak az egész mozgalom diszkreditálására. Dr. Degen Árpád, ki neves botanikus létere a turistáknak is nagy barátja, azt ajánlja, hogy a turisták tegyenek egyesületükbe való belépéskor *fogadalmat* a természet kímélésére s védelmére, az egyesületek pedig *vállaljanak felelősséget* tagjaik figyelmeztetéséért. Így könnyebb lesz a különféle érdekeltségekkel megegyezésre jutni.